

Sygn. akt II USKP 225/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 13 lipca 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Gonera (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Zbigniew Korzeniowski
SSN Krzysztof Rączka

w sprawie z odwołania "O. [...]" sp. z o.o. sp. k. w W.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziałowi w W.
z udziałem zainteresowanego R. A.
o podleganie obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 13 lipca 2022 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 29 maja 2020 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W., decyzją z 14 lipca 2016 r., wydaną na podstawie art. 83 ust. 1 pkt 2, art. 6 ust. 1 pkt 2, art. 9 ust. 2c, art. 13 pkt 2, art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń

społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 121 ze zm.) stwierdził, że ubezpieczony R. A. podlegał obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu u płatnika składek „O. [...]” spółka z o.o. w W. jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia w okresach od 1 stycznia 2016 r. do 29 lutego 2016 r., od 1 kwietnia 2016 r. do 30 kwietnia 2016 r. i od 3 maja 2016 r. oraz nie podlegał tym ubezpieczeniom w okresach od 1 marca 2016 r. do 31 marca 2016 r. i od 1 maja 2016 r. do 2 maja 2016 r.

Sąd Okręgowy w W., wyrokiem z 13 kwietnia 2017 r., oddalił odwołanie płatnika składek „O. [...]” spółki z o.o. z siedzibą w W. (aktualnie „O. [X.]” spółka z o.o. spółka komandytowa z siedzibą w W.) od decyzji organu rentowego.

Wyrok Sądu Okręgowego w W. z 13 kwietnia 2017 r. został zaskarżony apelacją strony odwołującej się (płatnika składek).

Sąd Apelacyjny w [...], wyrokiem z 11 kwietnia 2019 r., uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu w W. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego.

Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Okręgowy w W., wyrokiem z 4 grudnia 2019 r., ponownie oddalił odwołanie i zasądził od „O. [X.]” spółki z o.o. spółki komandytowej z siedzibą w W. na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w W. tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego kwotę 360 złotych za pierwszą instancję i 270 złotych za drugą instancję.

Sąd Okręgowy ustalił, że odwołujący się płatnik składek 1 stycznia 2016 r. zawarł z ubezpieczonym R. A. umowę zlecenia na okres od 1 stycznia 2016 r. do 2 marca 2016 r. Z umowy wynikało, że po wykonaniu zlecenia zleceniodawca zobowiązuje się wypłacić zleceniobiorcy należność w wysokości wynikającej z ustalonej stawki godzinowej i liczby godzin pełnionej ochrony. Umówiona stawka godzinowa wynosiła 4,67 zł za godzinę. Wynagrodzenie miało być płatne w terminie do 28 dni po upływie okresu, na jaki umowa została zawarta.

Przy zawieraniu umowy R. A. złożył oświadczenie, że jest zatrudniony w innym przedsiębiorstwie na podstawie umowy zlecenia, od której odprowadzane są składki na ubezpieczenia społeczne, a osiągnięte wynagrodzenie brutto z tytułu tego zatrudnienia wynosi nie mniej niż minimalne ustawowe wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę. Jednocześnie ubezpieczony oświadczył, że rezygnuje z objęcia go

dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym z tytułu zawarcia umowy zlecenia z „O. [...]” spółką z o.o. i zobowiązał się, że o każdej zmianie podjętej decyzji o ubezpieczeniu emerytalnym, rentowym i chorobowym natychmiast poinformuje zleceniodawcę na piśmie.

W dniu 1 marca 2016 r. odwołujący się płatnik składek zawarł z R. A. aneks do umowy z 1 stycznia 2016 r., na podstawie którego umowa z 1 stycznia 2016 r. została przedłużona na następny okres od 3 marca 2016 r. do 2 maja 2016 r. Na podstawie kolejnego aneksu umowa z 1 stycznia 2016 r. została przedłużona na okres od 3 maja 2016 r. do 2 lipca 2016 r.

W dniu 3 maja 2016 r. R. A. złożył oświadczenie, że od 3 maja 2016 r. jest zatrudniony w innym przedsiębiorstwie na podstawie umowy zlecenia, od której odprowadzane są obowiązkowe składki na ubezpieczenia społeczne, a osiągnięte wynagrodzenie brutto z tytułu tego zatrudnienia wynosi nie mniej niż minimalne ustawowe wynagrodzenie za pracę. Oświadczył również, że rezygnuje z objęcia go dobrowolnym ubezpieczeniem emerytalnym i rentowym z tytułu zawarcia umowy zlecenia z „O. [...]” spółką z o.o. Równolegle 3 maja 2016 r. R. A. zawarł również umowę zlecenia z P. [...] spółką z o.o. z siedzibą w W., w której zobowiązał się do wykonywania czynności ochrony w okresie od 3 maja 2016 r. do 2 lipca 2016 r., w łącznym wymiarze 352 godzin. Wynagrodzenie za godzinę pracy miało wynosić 5,27 zł brutto. Miało być płatne w terminie do 7 dni po upływie okresu, na jaki została zawarta umowa. Strony tej umowy zawarły 2 lipca 2016 r. aneks do umowy z 3 maja 2016 r., na podstawie którego umowa z 3 maja 2016 r. została przedłużona na okres od 3 lipca 2016 r. do 2 września 2016 r. Z tytułu wykonywania tej umowy R. A. otrzymał wynagrodzenie: (-) 1 lipca 2016 r. w kwocie 1.346,94 zł, (-) 2 września 2016 r. w kwocie 1.346,94 zł, (-) 2 listopada 2016 r. w kwocie 1.347,15 zł, (-) 29 grudnia 2016 r. w kwocie 1.347,15 zł. Z tytułu wykonywania tej umowy płatnik składek P. [...] spółka z o.o. w W. zgłosił R. A. do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych od 1 maja 2016 r. W maju, czerwcu, sierpniu i październiku 2016 r. zadeklarował zerową stawkę podstawy składek na ubezpieczenia społeczne. W lipcu, wrześniu, listopadzie i grudniu 2016 r. zadeklarował jako podstawę wymiaru składek kwotę 1.850,26 zł.

W toku postępowania wyjaśniającego przeprowadzonego przez ZUS odwołujący się płatnik składek skorygował okres zatrudnienia R. A. wykonującego zlecenie na jego rzecz, wykazując zgłoszenie do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia zdrowotnego w okresie od 1 stycznia 2016 r. do 29 lutego 2016 r., od 1 kwietnia 2016 r. do 30 kwietnia 2016 r. oraz okresy, za które należne są składki wyłącznie na ubezpieczenie zdrowotne od 1 marca 2016 r. do 31 marca 2016 r. i od 1 maja 2016 r.

Oceniając sprawę w kontekście prawa materialnego, Sąd Okręgowy powołał się na art. 9 ust. 2 oraz art. 9 ust. 2c ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (dalej: ustawa systemowa). Przyjął, że w przypadku umowy zlecenia lub innej umowy o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, w której określono odpłatność za jej wykonanie kwotowo, w kwotowej stawce godzinowej lub akordowej albo prowizyjnie, podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe – zgodnie z art. 18 ust. 3 w związku z art. 18 ust. 1 ustawy systemowej – stanowi przychód, o którym mowa w art. 4 pkt 9 i 10 tej ustawy. Zgodnie z art. 4 pkt 9 ustawy systemowej przychodem jest przychód w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Z kolei zgodnie z art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 361 ze zm.) przychodami są otrzymane lub postawione do dyspozycji podatnika w roku kalendarzowym pieniądze i wartości pieniężne oraz wartość otrzymanych świadczeń w naturze i innych nieodpłatnych świadczeń. Ponadto, zgodnie z § 2 ust. 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawach rozliczania składek, do których poboru jest zobowiązany Zakład Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 78, poz. 465 ze zm.), dla każdego ubezpieczonego, którego podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe stanowi przychód, w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych, płatnik składek w raporcie lub imiennym raporcie miesięcznym korygującym, o którym mowa w ustawie, zwanym dalej „raportem korygującym”, oraz w deklaracji i deklaracji rozliczeniowej korygującej, o której mowa w ustawie, zwanej dalej „deklaracją korygującą”, uwzględnia należne składki na ubezpieczenia społeczne

od wszystkich dokonanych lub postawionych do dyspozycji ubezpieczonego wypłat – od pierwszego do ostatniego dnia miesiąca kalendarzowego, którego deklaracja dotyczy – stanowiących podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne, z uwzględnieniem ograniczenia, o którym mowa w art. 19 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Sąd Okręgowy powołał się na słownik języka polskiego, zgodnie z którym przez pojęcie „otrzymane” należy rozumieć takie pieniądze i wartości pieniężne, które zostały przekazane zleceniobiorcy. Z uwagi na różnorodność form rozliczeń, pod pojęciem tym mieści się nie tylko gotówka wypłacona zleceniobiorcy, lecz również kwoty, które wpłynęły na jego rachunek bankowy. Z kolei pojęcie „pozostawione do dyspozycji” oznacza takie wartości pieniężne i pieniądze, które zleceniobiorca ma możliwość włączyć do swojego władztwa. Takie wnioski wynikają z powołanego § 2 ust. 6 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 18 kwietnia 2008 r. w sprawie szczegółowych zasad i trybu postępowania w sprawach rozliczania składek, do których jest zobowiązany Zakład Ubezpieczeń Społecznych, oraz art. 9 ust. 2c ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, który odnosi się do podstawy wymiaru składek w danym miesiącu.

W związku z tym w przypadku zaistnienia zbiegu tytułów ubezpieczeń w postaci równoległych umów zlecenia, ustalając łączną podstawę wymiaru składek, o której mowa w art. 9 ust. 2c zdanie drugie ustawy systemowej, oraz ustalając, czy umowa zawarta między płatnikiem a zleceniobiorcą stanowi w danym miesiącu tytuł obowiązkowych ubezpieczeń społecznych, należy brać pod uwagę przede wszystkim: daty zawarcia poszczególnych umów (kolejności ich zawarcia); termin faktycznej wypłaty wynagrodzeń zleceniobiorcy z tytułu zawartych przez niego umów (decydująca jest data otrzymania przez zleceniobiorcę wynagrodzenia, nie zaś okres wykonywania umowy, za który określona wypłata wynagrodzenia jest dokonywana); faktyczny przychód uzyskany w danym miesiącu kalendarzowym przez zleceniobiorcę; podstawę wymiaru składek w danym miesiącu z poszczególnych umów zlecenia według kolejności powstawania tytułów.

Sąd Okręgowy uznał, że norma wynikająca z art. 9 ust. 2c ustawy systemowej nie wyłącza działania normy wynikającej z art. 9 ust. 2 tej ustawy, a jedynie ją doprecyzowuje, dodając obostrzenie wysokości osiągniętego przychodu.

Zmieniony art. 9 ust. 2 wprowadza wprawdzie sformułowanie „z zastrzeżeniem ust. 2c”, jednakże dotyczy ono kwestii dobrowolnego objęcia ubezpieczeniem z innych tytułów, nie zaś kwestii objęcia ubezpieczeniem z tytułu, który powstał najwcześniej.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że w spornym okresie od 3 maja 2016 r. R. A. był zatrudniony równocześnie na podstawie dwóch umów zleceń. Pierwsza, zawarta 1 stycznia 2016 r. wykonywana była na rzecz odwołującej się spółki, druga, zawarta 3 maja 2016 r., wykonywana była na rzecz P. [...] spółki z o.o. z siedzibą w W.. Sąd stwierdził, że w ustalonym stanie faktycznym należało zastosować zasadę pierwszeństwa chwili zawarcia umowy zlecenia. Pozostałe zasady – terminu faktycznej wypłaty i faktycznego przychodu – stosuje się pomocniczo i następczo, w przypadku gdy w jednej dacie zawarta została więcej niż jedna umowa zlecenia. Zdaniem Sądu, pierwszeństwo czasowe ma umowa zawarta z odwołującą się spółką, bowiem została zawarta już 1 stycznia 2016 r., a następnie była przedłużana kolejnymi aneksami. Umowa z P. [...] spółką z o.o. zawarta została dopiero 3 maja 2016 r. W konsekwencji, R. A. bezwarunkowo podlega najpierw ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia na rzecz odwołującej się spółki. Z uwagi na to, że z tytułu wykonywania tej umowy nie osiągał on miesięcznie co najmniej minimalnego wynagrodzenia, obowiązkowo podlega również ubezpieczeniom społecznym z tytułu wykonywania umowy zlecenia wykonywanej na rzecz P. [...] spółki z o.o.

Sąd Okręgowy nie podzielił argumentu odwołującego się płatnika, że ubezpieczony samodzielnie dokonał wyboru, z tytułu jakiej umowy podlegać będzie ubezpieczeniom. Wybór ten, jako nieznajdujący oparcia w obowiązującym prawie, jest, zdaniem tego Sądu, bezskuteczny. Sąd pierwszej instancji przyznał słuszność stanowisku organu rentowego, że wybór taki może być dokonany wyłącznie z zachowaniem zasady określonej w art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, a na gruncie niniejszej sprawy zasada ta, zdaniem Sądu, w żaden sposób nie została zachowana.

Apelację od wyroku Sądu Okręgowego w W. wniósł odwołujący się płatnik składek.

Sąd Apelacyjny w [...], wyrokiem z 29 maja 2020 r., zmienił zaskarżony wyrok oraz częściowo poprzedzającą go decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddziału w W. z 14 lipca 2017 r. w ten sposób, że stwierdził, iż R. A. nie podlegał, jako osoba wykonująca pracę na podstawie umowy zlecenia, obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym i wypadkowemu od 3 maja 2016 r. do 31 maja 2016 r. i od 1 lipca 2016 r. do 14 lipca 2016 r. u płatnika składek „O. [X.]” spółki z o.o. spółki komandytowej w W. (poprzednio: „O. [...]” spółka z o.o. w W.); zmienił zaskarżony wyrok w części rozstrzygającej o kosztach procesu w ten sposób, że zniósł między stronami koszty zastępstwa prawnego w pierwszej instancji oraz zasądził od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych [...] Oddział w W. na rzecz „O. [...]” spółki z o.o. spółki komandytowej w W. kwotę 240 zł tytułem zwrotu kosztów zastępstwa prawnego w instancji odwoławczej.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia dotyczące stanu faktycznego poczynione przez Sąd pierwszej instancji i przyjął je za własne. Dokonał jednak odmiennej oceny prawnej ustalonych faktów.

Aprobując stanowisko strony apelującej, Sąd Apelacyjny odniósł się do brzmienia art. 9 ust. 2 oraz art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, wywodząc, że gdy powstanie kolejny tytuł do ubezpieczeń, ubezpieczony może na bieżąco dokonać zmiany tytułu obowiązkowych ubezpieczeń. Dopuszczenie zmiany tytułu ubezpieczeń jest w doktrynie uzasadnione potrzebą uelastycznienia systemu ubezpieczeń społecznych i uwzględnieniem w większym stopniu interesu osób ubezpieczonych. Sąd zwrócił także uwagę na konieczność rozpatrywania zbiegów tytułów osobno w każdym miesiącu kalendarzowym, co wynika z przepisów ustawy systemowej i aktów wykonawczych do tej ustawy, jak również z tego, że wymiar składek na ubezpieczenia społeczne ustala się w skali miesiąca kalendarzowego, indywidualnie dla każdego miesiąca trwania umowy zlecenia, przy czym istotne jest nie to, za jakie miesiące ubezpieczony otrzymuje wynagrodzenie, tylko w którym miesiącu faktycznie otrzymuje ten przychód do swojej dyspozycji (art. 11 ust. 1 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych w związku z art. 4 pkt 9 ustawy systemowej). Skoro zatem zbieg tytułów do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych rozstrzyga się osobno w każdym miesiącu kalendarzowym, to stosując art. 9 ust. 2 ustawy systemowej należy uznać,

że ubezpieczony podlegał u odwołującego się płatnika obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym w miesiącach, w których nie uzyskiwał przychodów lub uzyskiwał przychody u innego płatnika, przy czym łączna wysokość tych przychodów opiewała na kwotę niższą, niż kwota określona w art. 18 ust. 4 pkt 5a ustawy systemowej. Tym samym od 3 maja do 31 maja 2016 r. i od 1 lipca do 14 lipca 2016 r. R. A. nie podlegał obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym u odwołującego się z tytułu umowy zlecenia, ponieważ swoim oświadczeniem wybrał/zmienił tytuł do obowiązkowych ubezpieczeń społecznych na umowę zlecenia z innym płatnikiem i ten wybór w maju i lipcu 2016 r. był skuteczny z uwagi na wysokość podstawy wymiaru składek z tytułu umowy zlecenia u płatnika innego niż odwołujący się, która w wymienionych okresach osiągnęła kwotę określoną w art. 18 ust. 4 pkt 5a ustawy systemowej.

Skargę kasacyjną od wyroku Sądu Apelacyjnego wniósł organ rentowy, zaskarżając wyrok ten w całości. Skargę oparto na podstawie naruszenia prawa materialnego, a mianowicie:

1) art. 9 ust. 2 ustawy systemowej, przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie, wyrażające się w stwierdzeniu, że zleceniobiorca ma prawo wyboru tytułu ubezpieczenia w sytuacji, gdy w miesiącu, w którym dokonuje wyboru, nie osiąga żadnego przychodu i nie jest w stanie określić wysokości przychodu osiąganego w następnych okresach z uwagi na to, że wysokość wynagrodzenia jest uzależniona od ilości przepracowanych godzin;

2) art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, przez błędną wykładnię wyrażającą się przyjęciem do podstawy wymiaru składek wysokości wynagrodzenia wypłaconego za okres dwóch miesięcy, podczas gdy przepis ten stanowi o miesięcznej podstawie wymiaru;

3) art. 2a ustawy systemowej, przez naruszenie zasady solidaryzmu społecznego, przejawiające się akceptacją braku proporcjonalności między okresem pracy i wynagrodzeniem uzyskanym przez ubezpieczonego a wysokością składki odprowadzonej na ubezpieczenia społeczne.

Organ rentowy wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu, a w sytuacji uznania przez Sąd Najwyższy, że podstawa naruszenia prawa materialnego jest oczywiście

uzasadniona – o uchylenie zaskarżonego wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie odwołania i zasądzenie od odwołującej się spółki na rzecz organu rentowego zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu kasacyjnym.

Według organu rentowego w sprawie występuje potrzeba wykładni art. 9 ust. 2 oraz 9 ust. 2c ustawy systemowej, sprowadzająca się do ustalenia, czy o obowiązku odprowadzania składek na ubezpieczenie społeczne z tytułu umowy zlecenia decyduje jej faktyczne wykonywanie w danym miesiącu, czy też wypłata wynagrodzenia w danym miesiącu, oderwanym od czasu realizacji umowy oraz czy zasada pierwszeństwa uregulowana w art. 9 ust. 2 może zostać skutecznie ograniczona, gdy zleceniobiorca wybiera tytuł ubezpieczenia (między dwoma zleceniodawcami), w sytuacji gdy „wybrany” płatnik składek dokonuje wypłaty wynagrodzenia minimalnego jednorazowo za kilka miesięcy świadczenia pracy, w związku z czym otrzymane wynagrodzenie w przeliczeniu na jeden miesiąc jest niższe od minimalnego wynagrodzenia za pracę, a ponadto zleceniobiorca w chwili dokonania wyboru nie ma gwarancji, że otrzymane wynagrodzenie u wybranego płatnika będzie równe co najmniej minimalnemu wynagrodzeniu za pracę z uwagi na to, że wynagrodzenie jest uzależnione od liczby przepracowanych godzin.

Odwołująca się spółka w odpowiedzi na skargę kasacyjną wniosła o oddalenie skargi oraz o zasądzenie od organu rentowego na jej rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się uzasadniona i z tej przyczyny została uwzględniona.

Sprawy z udziałem odwołującej się (jeszcze jako „O. [...]” spółki z o.o. z siedzibą w W. i już jako „O. [X.]” spółki z o.o. spółki komandytowej z siedzibą w Warszawie), a także sprawy z udziałem Agencji O. „J.[...]” spółki z o.o. spółki komandytowej z siedzibą w W., w których występował analogiczny problem prawny, powstały na tle zbliżonych stanów faktycznych, były już przedmiotem rozpoznania w postępowaniu przed Sądem Najwyższym (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 22 października 2020 r., II UK 337/19, dotychczas niepublikowany; z 22 października 2020 r. II UK 362/19, LEX nr 3068803; z 27 stycznia 2021 r., II USKP 2/21, LEX nr

3112885; z 17 marca 2021 r., II USKP 95/21, LEX nr 3149317; z 4 lutego 2021 r., II USKP 14/21, LEX nr 3117733; z 27 stycznia 2021 r., II USKP 2/21, LEX nr 3112885; z 14 kwietnia 2021 r., II USKP 111/21, LEX nr 3224267; z 27 maja 2021 r., II USKP 103/21, LEX nr 3181455; z 9 czerwca 2021 r., II USKP 125/21, LEX nr 3302448; oraz dotychczas niepublikowane z 29 września 2021 r., II USKP 178/21; z 7 października 2021 r., II USKP 169/21; z 12 kwietnia 2022 r., II USKP 144/21; z 28 kwietnia 2022 r., II USKP 175/21; z 28 kwietnia 2022 r., II USKP 179/21; z 11 maja 2022 r., II USKP 224/21; z 18 maja 2022 r., II USKP 188/21).

Treść tych orzeczeń jest znana odwołującej się spółce (a także wnoszącemu skargę kasacyjną organowi rentowemu), a ponieważ są one w znacznej części już publikowane, wystarczy powołać się w tym miejscu tylko na podstawowe argumenty, które przemawiały za uwzględnieniem skargi kasacyjnej.

Z ustaleń faktycznych dokonanych w niniejszej sprawie wynika, że ubezpieczony wykonywał w tym samym okresie pracę na podstawie co najmniej dwóch umów zlecenia zawartych z różnymi podmiotami (płatnikami), z których tylko jedna, zgodnie z wolą ubezpieczonego, stanowiła tytuł ubezpieczenia. W tym kontekście kluczowe znaczenie mają ustalenia dotyczące umów zlecenia zawartych z „O. J.” spółką z o.o. oraz z P. [...] spółką z o.o. (które stanowiły tytuł ubezpieczenia), weryfikujące spełnienie zastrzeżenia wynikającego z art. 9 ust. 2c ustawy systemowej.

Ubezpieczony R. A. był równocześnie zatrudniony na podstawie dwóch umów zlecenia zawartych z dwoma podmiotami (płatnikami składek) oraz otrzymywał wynagrodzenie raz na dwa miesiące, przy czym dopiero po wypłacie minimalnego wynagrodzenia u jednego ze zleceniodawców następowała wypłata wynagrodzenia u drugiego ze zleceniodawców (wypłaty następowały w tych samych miesiącach). W przypadku rozbicia wynagrodzenia otrzymanego przez ubezpieczonego na poszczególne miesiące, za które wynagrodzenie to przysługiwało, jego wysokość u żadnego ze zleceniodawców nie przekroczyłaby wynagrodzenia minimalnego. Konsekwencją wypłaty wynagrodzenia co drugi miesiąc (a nie co miesiąc) było odprowadzanie składki na ubezpieczenia społeczne od wynagrodzenia za pracę wykonaną przez ubezpieczonego jedynie przez jednego zleceniodawcę.

Sąd Apelacyjny, analizując zbieg tytułów ubezpieczenia, przyjął, że Sąd Okręgowy nie miał podstaw, aby podzielić kwotę przychodu uzyskanego przez ubezpieczonego w marcu i maju 2016 r. na poszczególne miesiące trwania umowy (w okresie styczeń-maj 2016 r.), ponieważ w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych przychód został uzyskany jedynie w dwóch miesiącach 2016 r. i za każdym razem była to kwota nie niższa niż miesięczne minimalne wynagrodzenie za pracę (art. 9 ust. 2c w związku z art. 18 ust. 5a ustawy systemowej).

Stanowisko Sądu Apelacyjnego nie jest prawidłowe.

Zgodnie z art. 9 ust. 2 zdanie pierwsze ustawy systemowej, osoba spełniająca warunki do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z kilku umów zlecenia, jest objęta obowiązkowo ubezpieczeniami z tej umowy, która powstała (została zawarta) najwcześniej. Artykuł 9 ust. 2 zdanie drugie ustawy systemowej stanowi, że taka osoba może dobrowolnie, na swój wniosek, być objęta ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi także z pozostałych, wszystkich lub wybranych, tytułów lub zmienić tytuł ubezpieczeń, z zastrzeżeniem art. 9 ust. 2c i 7. Z kolei art. 9 ust. 2c ustawy systemowej przewiduje, że zleceniobiorca, którego podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym miesiącu jest niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę, spełniający zarazem warunki do objęcia obowiązkowo ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z innych tytułów (na przykład innych umów zlecenia), podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym również z innych tytułów. Zasady tej (o obowiązkowym podleganiu ubezpieczeniom z innych tytułów) nie stosuje się, jeżeli łączna podstawa wymiaru składek z tytułu wykonywania pracy na podstawie umowy zlecenia lub z innych tytułów osiąga kwotę minimalnego wynagrodzenia za pracę.

W wyroku Sądu Najwyższego z 22 października 2020 r., II UK 337/19 (niepublikowany) podkreślono, że z przywołanych przepisów wynika, że generalnie podstawą do objęcia obowiązkowymi ubezpieczeniami społecznymi jest najwcześniej zawarta umowa (art. 9 ust. 2 zdanie pierwsze ustawy systemowej). Zleceniobiorcy przysługuje ponadto wybór co do dobrowolnego ubezpieczenia z tytułu pozostałych umów (art. 9 ust. 2 zdanie drugie ustawy systemowej). Należy jednak uwzględnić

przy tym – jako *lex specialis* („z zastrzeżeniem”) – art. 9 ust. 2c ustawy systemowej. Zastrzeżenie „odsyłające” do art. 9 ust. 2c, przy uwzględnieniu gramatycznych reguł wykładni, należy rozumieć w ten sposób, że sytuacja prawna zleceniobiorcy jest regulowana treścią art. 9 ust. 2 zdanie drugie ustawy systemowej (dobrowolność co do objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi z pozostałych, wszystkich lub wybranych, tytułów lub zmiany tytułu ubezpieczeń) tylko wtedy, gdy nie będzie wypełniała hipotezy art. 9 ust. 2c ustawy systemowej. Tym samym sytuacja prawna omawianej osoby w pierwszej kolejności powinna być oceniana przez pryzmat regulacji art. 9 ust. 2c ustawy systemowej i dopiero wówczas, gdy hipoteza normy prawnej zawartej w tym przepisie nie zostanie spełniona, sytuacja ta będzie uregulowana wprost normą wynikającą z art. 9 ust. 2 ustawy systemowej, która *a contrario* formułuje zasadę, zgodnie z którą zleceniobiorca nie podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym z tytułu drugiej i ewentualnych kolejnych umów zlecenia. Innymi słowy, ocena sytuacji prawnej zleceniobiorcy dokonywana z uwzględnieniem regulacji art. 9 ust. 2c ustawy systemowej powinna „wyprzedzać” ocenę dokonywaną wyłącznie na podstawie art. 9 ust. 2 ustawy systemowej (tak, odnośnie do art. 9 ust. 4a ustawy systemowej i sytuacji prawnej zleceniobiorców uprawnionych do emerytury lub renty, stwierdzono w wyroku Sądu Najwyższego z 21 marca 2019 r., II UK 548/17, LEX nr 2638597).

Przepis art. 9 ust. 2c ustawy systemowej wprowadza obligatoryjne uwzględnienie innych tytułów w sytuacji, gdy podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym miesiącu jest niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę. Zasady tej nie stosuje się wówczas, gdy łączna podstawa wymiaru składek z tytułu wykonywania pracy na podstawie umowy zlecenia lub z innych tytułów – np. w wyniku wyboru, o którym mowa w art. 9 ust. 2 zdanie drugie ustawy systemowej – osiąga kwotę minimalnego wynagrodzenia za pracę. Innymi słowy, wybór dodatkowych tytułów ubezpieczenia, o którym mowa w art. 9 ust. 2 zdanie drugie ustawy systemowej, możliwy jest pod warunkiem, że podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym miesiącu jest co najmniej równa kwocie minimalnego wynagrodzenia za pracę. Jeżeli tak nie jest, art. 9 ust. 2c ustawy systemowej

nakazuje uwzględniać – poza najwcześniej zawartą umową – także inne tytuły (w tym przypadku umowy zlecenia), tak aby podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym miesiącu osiągnęła co najmniej kwotę minimalnego wynagrodzenia.

Zgodnie z art. 18 ust. 3 ustawy systemowej, podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe zleceniobiorców ustala się zgodnie z ust. 1, jeżeli w umowie agencyjnej lub umowie zlecenia albo w innej umowie o świadczenie usług, do której zgodnie z Kodeksem cywilnym stosuje się przepisy dotyczące zlecenia, określono odpłatność za jej wykonywanie kwotowo, w kwotowej stawce godzinowej lub akordowej albo prowizyjnie. W uchwale składu siedmiu sędziów z 10 września 2009 r., I UZP 5/09 (OSNP 2010 nr 5-6, poz. 71) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że niewypłacone pracownikowi wynagrodzenie za pracę nie stanowi podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, gdyż nie jest prawnie możliwe uwzględnianie w podstawie wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne pracowników jakichkolwiek należności, które nie stały się przychodem ze stosunku pracy w rozumieniu przepisów o podatku dochodowym od osób fizycznych. Przychód ten zaś powstaje dopiero w momencie rzeczywistego otrzymania lub postawienia go do dyspozycji pracownika, stąd przy ustalaniu podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia społeczne istotne jest, czy powstał przychód z tytułu stosunku pracy, a więc czy nastąpiła wypłata należności lub jej postawienie do dyspozycji ubezpieczonego.

Za trafny należy uznać pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z 22 października 2020 r., II UK 337/19, że – stosując art. 9 ust. 2c ustawy systemowej – użytego w tym przepisie pojęcia „podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe” nie można interpretować, posługując się art. 18 ust. 1 tej ustawy i utożsamiać go z przychodem zdefiniowanym w jej art. 4 pkt 9. W orzecnictwie Sądu Najwyższego zostało już rozstrzygnięte, że użyty w art. 9 ust. 1a ustawy systemowej zwrot „podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe” należy rozumieć jako wynagrodzenie za pracę wynikające z treści stosunku pracy, a nie jako przychód zdefiniowany w art. 4 pkt 9 tej ustawy (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 4 lutego 2013 r., I UK 484/12, OSNP 2013 nr 23-24, poz. 28; z 18 kwietnia 2018 r., III UK 54/17, LEX nr 2555096 oraz z 13 grudnia

2018 r., I UK 58/18, OSNP 2019 nr 7, poz. 88). W stanowisku tym podkreśla się, że ustawodawca posłużył się w art. 9 ust. 1a ustawy systemowej pojęciem „podstawa wymiaru składek” w innym znaczeniu niż w art. 18 ust. 1 tej ustawy. Biorąc pod uwagę odrębność instytucji uregulowanych w art. 9 ust. 1a oraz w art. 18 ust. 1 ustawy systemowej, należy więc uznać, że w powołanych przepisach ustawodawca nadaje temu pojęciu różną treść normatywną. Przede wszystkim art. 9 ust. 1a został umieszczony w rozdziale drugim ustawy systemowej, zatytułowanym „Zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym”, który – jak sam tytuł wskazuje – reguluje zasady podlegania ubezpieczeniom społecznym (art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy systemowej). Zasady ustalania składek na ubezpieczenia społeczne, w tym podstaw ich wymiaru (art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy systemowej), zostały natomiast odrębnie uregulowane w rozdziale trzecim tej ustawy. W związku z tym trzeba odróżnić samą instytucję podlegania obowiązkowo ubezpieczeniom społecznym emerytalnemu i rentowym od instytucji następczego ustalania wysokości składek oraz podstawy ich wymiaru. Jeżeli zatem pracownik podlega obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym na podstawie ważnego stosunku pracy (art. 9 ust. 1 ustawy systemowej), którego elementem jest wynagrodzenie w wysokości co najmniej minimalnego wynagrodzenia w przeliczeniu na okres jednego miesiąca, i praca ta jest wykonywana, co nakłada na pracodawcę obowiązek wypłaty za nią uzgodnionego wynagrodzenia, to należy uznać, że pracownik ten nie podlega również obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z innych tytułów na podstawie art. 9 ust. 1a ustawy systemowej w sytuacji, gdy nie dochodzi do wypłaty należnego mu wynagrodzenia za pracę za dany okres, co jest równoznaczne z brakiem przychodu ze stosunku pracy w tym okresie w rozumieniu art. 4 pkt 9 ustawy systemowej, mającego znaczenie dla określenia podstawy wymiaru składek zgodnie z jej art. 18 ust. 1.

Te same argumenty dowodzą, że również „podstawa wymiaru składek” z art. 9 ust. 2c ustawy systemowej wynika z treści zawartej umowy o świadczenie usług i faktycznego jej wykonywania. Uwzględniając tę zależność, za wadliwe należy uznać założenie przyjęte przez Sąd Apelacyjny, że w przypadku zbiegu tytułów ubezpieczeń, trzeba brać pod uwagę jako podstawę wymiaru składek w danym miesiącu z poszczególnych umów zlecenia wyłącznie faktyczny przychód

(wyплаcone wynagrodzenie) uzyskany w danym miesiącu kalendarzowym przez zleceniobiorcę. Istotne nie jest bowiem samo określenie wysokości należnych składek za dany miesiąc, lecz stwierdzenie, czy w tym miesiącu zleceniobiorca podlegał ubezpieczeniu społecznemu z tytułu wykonywania umowy zlecenia (art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej). Należy wziąć pod uwagę, że podleganie obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu nie jest zależne od uzyskiwania przychodu w danym miesiącu i odprowadzania z tego tytułu składek. Przede wszystkim znaczenie ma sam tytuł podlegania ubezpieczeniom społecznym wynikający z umowy zlecenia (art. 6 ust. 1 pkt 4 ustawy systemowej), który od początku obowiązywania umowy stwarza podstawy do objęcia ubezpieczeniem społecznym.

W związku z tym Sąd Najwyższy podziela stanowisko wyrażone w wyroku z 26 maja 2021 r., II USKP 99/21 (LEX nr 3245380), że wraz z wprowadzeniem art. 9 ust. 2c ustawy systemowej o wyborze tytułu ubezpieczenia nie decyduje termin wypłaty wynagrodzenia (przychodu), lecz sama podstawa ubezpieczenia łączona z minimalnym wynagrodzeniem. Skoro przesłanką wyłączenia z podlegania ubezpieczeniu na podstawie zlecenia jest uzyskanie wynagrodzenia z równoległego zlecenia w wysokości nie niższej niż wynagrodzenie minimalne uzyskane w danym miesiącu rozliczenia podstawy składek, to w równym stopniu miarę tę należy odnosić do sytuacji, gdy w drugim zleceniu strony ustalają płatność wynagrodzenia dopiero co drugi miesiąc i wynagrodzenie za dwa miesiące pracy jest równe lub niewiele wyższe niż minimalne wynagrodzenie ustawowe. W takiej sytuacji wartość średniego miesięcznego wynagrodzenia jest niższa od minimalnego i dlatego nie pozwala ubezpieczonemu na „rezygnację” z ubezpieczenia z tytułu zlecenia u drugiego (pierwszego) zleceniodawcy (art. 9 ust. 2 i ust. 2c ustawy systemowej). Wykładnia funkcjonalna przemawia więc za wnioskiem, że nie wystarcza skumulowanie wynagrodzenia za dwa miesiące, aby „zrezygnować” z ubezpieczenia z drugiego zlecenia, gdyż wybór ubezpieczenia jest uwarunkowany uzyskaniem w drugim zleceniu co najmniej wartości średniej nie niższej niż minimalna wysokość wynagrodzenia w każdym miesiącu podlegania ubezpieczeniu.

Obowiązujące przed 1 stycznia 2017 r. przepisy nie przewidywały obowiązku comiesięcznej wypłaty wynagrodzenia z tytułu umów zlecenia zawartych na okres

dłuższy niż miesiąc i w ustalonej minimalnej stawce godzinowej. Jednakże funkcjonowały przepisy odnoszące się do minimalnego wynagrodzenia za pracę, przy uwzględnieniu art. 85 § 2 k.p., który zobowiązuje do wypłaty wynagrodzenia za pracę co najmniej raz w miesiącu, w stałym i ustalonym z góry terminie. W związku z tym unormowaniem pozostaje ustawa systemowa, która w stosunku do wszystkich płatników wprowadza obowiązek raportowania co miesiąc o podstawie wymiaru składki (art. 41 ust. 3 pkt 4 lit. b). Ten aspekt decyduje zaś o sposobie rozumienia art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, a konkretnie o tym, że porównanie podstawy wymiaru składki z minimalnym wynagrodzeniem za pracę następuje (i następowało) w ujęciu miesięcznym. Podsumowując przedstawione stanowisko, należy uznać, że podstawę wymiaru składki w danym miesiącu stanowi iloczyn umówionej stawki godzinowej przemnożonej przez liczbę godzin przepracowanych w tym miesiącu, niezależnie od tego, jak strony się umówiły w zakresie terminów płatności wynagrodzenia.

Ubocznie jedynie można wyrazić pogląd, że art. 9 ust. 2c ustawy systemowej wprowadza obligatoryjne uwzględnienie innych tytułów w sytuacji, gdy podstawa wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w danym miesiącu jest niższa od kwoty minimalnego wynagrodzenia za pracę. Ustawa nie stanowi przy tym, że chodzi jedynie o „częściowe” podleganie ubezpieczeniom z innych tytułów. Oznacza to, że jako podstawę wymiaru składek należy uwzględnić cały przychód z kolejnej umowy zlecenia, a nie tylko jego część, która uzupełnia przychód z umowy pierwszej do wysokości minimalnego wynagrodzenia za pracę. Z przepisu nie wynika także, aby granicą podstawy wymiaru składek miała być kwota minimalnego wynagrodzenia za pracę. Kwota ta ma bowiem znaczenie tylko dla zastosowania reguły szczególnej z art. 9 ust. 2c ustawy systemowej, stanowiąc element jej hipotezy. Nie jest ona natomiast wskazana w jej dyspozycji. W konsekwencji należałoby uznać, że obciążony składką na ubezpieczenia społeczne jest cały przychód z umowy zlecenia stanowiącej na mocy art. 9 ust. 2c ustawy systemowej kolejny tytuł ubezpieczenia.

Z tych przyczyn orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.

[as]

